

Saksbehandler: Øyvind Meling

Referanser: KR 25/10

Saksdokumenter:

Dok.dato	Tittel	
KM 08.1.1/10	Alm best BM til KM 2010 Endelig versjon.doc	
KM 08.1.2/10	Alm best NN til KM 2010 Endeleg versjon.doc	
KM 08.1.3/10	Alm best for dåp BM til KM 2010 Endelig versjon.doc	
KM 08.1.4/10	Alm best for dåp NN til KM 2010 Endeleg versjon.doc	

Gudstjenestereformen - Alminnelige bestemmelser

Sammendrag

En grunntanke for gudstjenestereformen er mer involvering fra menigheten i forberedelse og gjennomføring av gudstjenesten. Dette gjør at en del av de nåværende bestemmelser om gudstjenesten bør endres. Flytting av avgjørelsesmyndighet fra sentralt til lokalt hold for deler av liturgien krever også andre regler.

Det er lagt vekt på at det skal være ett organ som har avgjørelsesmyndighet i alle spørsmål som kan reises. Kirkemøtet har hjemmel til å fastsette liturgier, og i forslaget som fremmes understrekes det at fravik fra liturgien kun er mulig der liturgien selv hjemler for det. Ordning for hovedgudstjeneste erstatter tidligere liturgier, men det er lagt inn en mulighet for menighetene å søke biskopen om å bruke tidligere liturgier, enten som fast ordning i en overgang eller på enkeltgudstjenester i løpet av året.

Der det ikke er angitt hvem som har beslutningsmyndighet, er denne lagt til forrettende prest (jf Tjenesteordning for menighetsprester § 7 andre ledd).

Beslutningsmyndighet for den enkelte gudstjeneste er i hovedsak som i dag. Det som er endret er at menighetsrådet er tillagt myndighet til å fastsette lokal grunnordning innenfor de rammer som Kirkemøtet fastsetter. Biskopen skal godkjenne menighetsrådets vedtak.

Regelverket gjelder bestemmelser for den enkelte hovedgudstjeneste (jf. B) og for fastsetting av menighetens lokale grunnordning for hovedgudstjenester (jf. C) og for

avgjørelsesmyndigheten for disse (jf. D). I tillegg gjelder Ordning for hovedgudstjenestens rubrikker som del av bestemmelsene.

De alminnelige bestemmelsene erstatter felles veiledning (generalrubrikker) i nåværende Gudstjenestebok for Den norske kirke del 1.

Det er forsøkt å ikke gjenta bestemmelser som er fastsatt i andre sammenhenger, men i stedet henviser til disse bestemmelser.

Det er planlagt utarbeidelse av ressursmateriale til arbeidet med lokal grunnordning. Kirkerådet vil utarbeide noe materiale med generell veiledning og regner med at andre vil utarbeide ressursstoff på enten enkeltområder eller helhet.

Det er forutsatt i gudstjenestereformen at det skal være et kontinuerlig utviklingsarbeid. Det er ikke tatt stilling til hvordan dette skal organiseres, men det vil kreve en godkjenningsordning for nytt materiale. Ved forrige reform var det lagt opp en rutine hvor Kirkemøtet godkjente faste ordninger og Kirkerådet godkjente forsøksordninger. Dette videreføres i det vedlagte forslaget til Alminnelige bestemmelser.

Forslag til vedtak

Kirkerådet anbefaler Kirkemøtet å fatte følgende vedtak:

1. Kirkemøtet har foretatt en førstegangs behandling av forslag til alminnelige bestemmelser.
2. Bestemmelsene oversendes Kirkerådet sammen med avstemningsresultatene for videre bearbeiding og saksgang i henhold til saksbehandlingsregler for liturgisaker.
3. Kirkemøtet ber om å få saken tilbake til endelig vedtak i 2011.

Saksorientering

Kirkerådet har behandlet alminnelige bestemmelser for Ordning for Hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser for dåp i sine møter i mai og september i år. Mellom møtene har forslagene vært behandlet av Bispemøtet og forslag til Alminnelige bestemmelser - Ordning for hovedgudstjeneste er sendt til orientering til FAD, KA – Kirkelig arbeidsgiver- og interesseorganisasjon, Presteforeningen (PF), TeOLOgene og Musikernes fellesorganisasjon (MFO), med mulighet for å gi innspill. Bispemøtet har ikke gitt noen kommentarer til forslaget. Det er kommet innspill fra PF, MFO, TeOLOgene og KA.. Innspillene er i stor grad tatt til følge, der det ikke er gjort er det kommentert. Fagorganisasjonene har i stor grad vært samstemt i sine kommentarer.

Siden alminnelige bestemmelser må utarbeides etter at det liturgiske materiale foreligger har det ikke vært mulig å sende forslaget ut på høring før Kirkemøtepapirene sluttføres. Det foreliggende forslag til Alminnelige bestemmelser for både Ordning for hovedgudstjenesten og Dåp er sendt på en begrenset høring med høringsfrist 2.november. Høringssvarene vil foreligge bearbeidet til Kirkemøtet.

Alminnelige bestemmelser – Ordning for hovedgudstjeneste

1. Innledning

Reform av hovedgudstjenesten legges fram til drøfting og vedtak i KM 2010/2011. Med dette vedtaket skjer en endring av kirkens gudstjenesteliv, både med hensyn til innhold, struktur og avgjørelsesmyndighet. Endringene kommer til uttrykk i Ordning for hovedgudstjenesten og i Alminnelige bestemmelser. I Alminnelige bestemmelser – Ordning for hovedgudstjenesten samles det regelverk som er nødvendig for utforming og gjennomføring av den enkelte hovedgudstjeneste og for gudstjenestelivet generelt. Det er utarbeidet egne Alminnelige bestemmelser for dåp.

Alminnelige bestemmelser – Ordning for hovedgudstjeneste

I den nåværende Gudstjenestebok er regelverket i hovedsak gitt i og med at alle gudstjenesteliturcier inneholder ferdig utskrevne tekster med klare anvisninger av hva prest og menighet skal si og gjøre. Spørsmål som avgjøres av menighetsrådet gjelder i liten grad forhold som direkte angår gudstjenestens struktur og innhold.

I forslaget til Ordning for hovedgudstjenesten er dette endret og kan beskrives som en endring fra mange utskrevne liturgier til én ordning for hovedgudstjeneste med en rekke innbakte alternativer. Den eller de *typer* gudstjenesteliturgi(er) som den lokale menighet nå skal utforme, skal utarbeides i samarbeid mellom sokneprest, kantor/kirkemusiker og menighetsråd, og være både stedegent og nasjonalt forankret. Med dette delegerer Kirkemøtet deler av liturgimyndigheten til andre organer. I den sammenheng er det viktig med klare regler for hvem som kan vedta hva. Alminnelige bestemmelser prøver å gå opp

disse grensegangene på en tydelig måte. Her sies hva som er fastsatt av Kirkemøtet og hva som skal vedtas av menighetsrådet, hvilke regler som gjelder for den enkelte gudstjeneste og hva som bestemmes som lokal grunnordning for gudstjenestelivet. Gode veiledninger er også nødvendige for å gi sokneprest og menighet nødvendig hjelp til å gjøre gode valg.

2. Bakgrunn

Vår nåværende gudstjenesteliturgi ble fastsatt ved kongelig resolusjon i 1977. I tiden etter 1977 ble det satt i gang forsøksvirksomhet som en ser spor av flere steder: I Gudstjenestebok for Den norske kirke fra 1977-1990, i valgfritt materiale som ble kalt Forsøkssaker, fastsatt av Kirkerådet i tiden fra 1995 – 2010 og i en rekke forslag til gudstjenesteopplegg.

Forsøksvirksomheten gjorde at det ble utviklet nye liturgiske uttrykk, som ble utprøvd alt etter i hvilken grad menighetene tok del i forsøksvirksomheten, og om biskopene åpnet opp for dette. Gudstjenestelivet kom til å utvikle seg i samsvar med den liturgiske frihet som menighetsråd og ansatte tolket ut av rubrikkene for de ulike liturgiske ordningene, for eksempel Ordning for temagudstjeneste. Det gudstjenestelige uttrykk varierte menigheter i mellom, både når det gjaldt tekstlige og musikalske uttrykk. Denne situasjonen ble etter hvert oppfattet som lite heldig, fordi det utviklet seg forskjellige tolkninger av regelverket, noe som også gav grobunn for utvikling av konflikter. Den liturgiske praksis hadde vokst ut over det regelverk som prinsipielt var gjeldende.

Disse erfaringene lå til grunn da Ungdommens Kirkemøte (UKM) tok opp søndagens hovedgudstjeneste som sak i UKM 2003 og saken kom deretter til Kirkerådet.

I Kirkerådets saksdokument til sak KR 54/03 sies det:

UKMs kritikk mot gjeldende ordning er at dagens høymesseordning oppleves som for *regelstyrt*. UKM mener dette fører til for få *valgmuligheter*, vanskeligheter med å ta i bruk nye liturgiske eller musikalske uttrykksformer, fører til liten grad av *medvirkning* fra gudstjenestedeltagerne og gir liten mulighet for *lokal tilpasning*. UKM presiserer at vedtaket gjelder høymessen som menighetens hovedgudstjeneste og samlingssted for gudstjenestedeltagere i alle aldre, og ikke en ny utgave av Ung Messe eller lignende.

UKM understreker videre viktigheten av å *ta vare på den liturgiske arven og tradisjonen* vi har i en ny høymesseordning, samtidig som det i mye større grad åpnes for å hente inn nye liturgiske og musikalske uttrykk, menighetsmedlemmenes medvirkning og lokal tilpasning. Den nåværende høymesseordning kan beskrives som *regelstyrt*, mens UKM ser for seg en fremtidig ordning som kan beskrives som *mål- og kompetansestyrt*.

Reglene og rubrikkene i Gudstjenesteboken samsvarte dårlig med den gudstjenestelige praksis mange steder. Dermed oppsto det et behov for å endre regelverket, slik at

regelverk og praksis kunne stå i større samsvar. Ut av dette kom *reform av kirkens gudstjenesteliv*.

Etter nødvendige vedtak i Kirkerådet og Kirkemøtet i 2004 begynte Nemnd for gudstjenesteliv (NFG) arbeidet med å fremme forslag til ny liturgi, dåpsliturgi, tekstbok og salmebok. Forslaget ble lagt fram som sak for Kirkerådet i flere møter i løpet av 2008 og deretter ble forslagene sendt ut på høring. Mellom 50 - 100 høringsinstanser avga uttalelse, i tillegg til at 100 menighetsråd gjorde utprøvinger og avga uttalelser ut fra dette. Ut av dette kom et stort høringsmateriale, som har vært med å prege den videre prosessen i Kirkerådet, Bispemøtet og i ulike konsultasjoner, fram til Kirkemøtebehandling i 2010/2011.

Sammenfattende kan en si at gudstjenestereformen innebærer at den lokale menighet får utvidet sin myndighet til å utforme det liturgiske livet i menigheten. Denne utvidede myndighet er karakterisert ved de tre kjerneverdier: *Stedegenhet, involvering og fleksibilitet*, integrert i spenningsforholdet mellom *tradisjon* og *fornyelse*.

3. Kommentarer til: A Regelverk og definisjoner

Utarbeidelsen av Alminnelige bestemmelser og Kirkemøtets vedtak i saken skjer i medhold av kongelig resolusjon 13. oktober 2006 med hjemmel i Kongeriket Norges Grundlov 17. mai 1814 § 16. Der blir Kirkemøtet bemyndiget til å godkjenne alle gudstjenstlige bøker i Den norske kirke. I den grad KM vedtar endringer som krever endringer i annet regelverk, kirkeloven eller tjenesteordningene må dette følges opp, slik at det blir samsvar mellom de ulike regelverk.

Kirkelovens § 11 om Menighetsmøtet tillegger dette møtet myndighet til å vedta liturgier. På samme måte som ved innføring av tidligere liturgier er denne liturgien foreslått å erstatte tidligere godkjente liturgier. Menighetsmøtet skal derfor ikke vedta den nye liturgien, men det er lagt opp at det skal høres i forhold til lokal grunnordning i menigheten. I menigheter hvor det er vedtatt å bruke samisk språk, vil det ikke være aktuelt å ta i bruk denne ordning før det foreligger liturgier på de samiske språk. For vedtak om samiske liturgier videreføres de ordninger som i dag finnes, nemlig at de behandles på samme måte som liturgiske forsøkssaker.

Ved innføring av ny liturgi i 1920 ble det tillagt menighetsrådet å beslutte at en del gudstjenester ble holdt etter gammel liturgi og å underrette biskopen om dette (jf rundskriv fra dep av 7.5.1981). Kirkerådet foreslår nå at menighetsmøtet skal høres før menighetsrådet sender slik søknad.

Til A punkt 1:

I punkt 1 heter det at "Alminnelige bestemmelser og Ordning for hovedgudstjeneste er *det overordnede regelverket* for Den norske kirkes hovedgudstjeneste" og "Regelverket er forpliktende for personer og organer som har ansvar for menighetens gudstjenesteliv, og kan bare fravikes dersom ordningen selv og de enkelte ledd åpner for det." Hensikten

med dette er å ”sikre en felles ordning for feiring av hovedgudstjenesten i Den norske kirke.”

Det har vært drøftet om det skulle gis rom for at biskopene i særlige tilfeller kunne godkjenne mindre liturgiske avvik fra Ordning for hovedgudstjeneste. Når det ikke er tatt inn en slik bestemmelse i forslaget til Ordningen for hovedgudstjeneste og til Alminnelige bestemmelser, er dette begrunnet i tre forhold:

- 1) Det er vanskelig å definere hva som skulle falle inn under et begrep som ”mindre liturgiske avvik”.
- 2) Det ville innebære en reell utvidelse av gjeldende godkjenningsmyndighet om man gav en slik generell bestemmelse. I dagens ordning er godkjenningsmyndigheten begrenset til klart definerte spørsmål, og hjemlet i bestemmelser i liturgien. I Tjenesteordning for biskoper heter det at ”Biskopen utøver den myndighet som i liturgiens bestemmelser er tillagt biskopen” (§ 4). Også i dagens regelverk er biskopens mulighet til å godkjenne mindre liturgiske avvik svært begrenset.
- 3) En vurderer at fleksibiliteten i forslaget til Ordning for hovedgudstjeneste er så stor at en slik bestemmelse ikke lenger skulle være nødvendig.

Om dette likevel skulle være for restriktivt, kunne en eventuelt vurdere prosedyrer for hvordan biskopene kunne fremme mindre liturgiske endringer for Kirkerådet i rammen av ordningen for Liturgiske forsøkssaker (jf. Forslaget til Alminnelige bestemmelser, punkt D 6). En annen mulighet er å innarbeide i selve Ordningen for hovedgudstjeneste spesifikke hjemler på de punkter hvor biskopene mener det må være mulig å fravike ordningen.

Kirkerådet vil imidlertid ikke anbefale dette.

Det er åpnet for at biskopen kan godkjenne bruk av liturgien fra enten 1920 eller 1977 i inntil fire år av gangen, etter begrunnet søknad fra menighetsrådet. Det er ønskelig at menighetene går over til den nye ordningen, men enkelte menigheter bruker også i dag 1920 liturgien. Biskopen kan godkjenne at menigheten bruker en av de tidligere liturgier enten fast eller på ett visst antall gudstjenester i året. Perioden er satt til en menighetsråd-periode for at nytt menighetsråd skal gjøre en ny vurdering av om en fortsatt ønsker å søke om å beholde gammel liturgi.

Til A punkt 2:

De spesifikke bestemmelsene rundt dåp ligger som egne bestemmelser og behandles til slutt i saksdokumentet.

Til A punkt 3:

Under dette punkt vises til hva Ordning for hovedgudstjeneste erstatter av tidligere regelverk og liturgier. Det innebærer at

- Ordning for familiegudstjeneste,
- Forenklet høymesse,
- Prekengudstjeneste,
- Skriftemålgudstjeneste,

Forbønngudstjeneste,
Skolegudstjeneste,
Vandregudstjeneste,
Temagudstjeneste og
Musikkgudstjeneste

settes ut av kraft. Menigheter kan likevel fortsette å feire gudstjenester med slik profil og betegnelse, men de skal utarbeides på nytt, på basis av Ordning for hovedgudstjeneste, inklusive vedtak gjort i Lokal grunnordning. Ordningen utelukker ikke at det etter hvert vil bli utarbeidet enkelte utskrevne liturgier for særskilte hovedgudstjenester, f. eks. gudstjenester i den stille uke.

I høringsprosessen ønsket noen at det skulle utarbeides og vedtas flere fullt utskrevne ordninger for ulike typer hovedgudstjenester. Dette er ikke gjort, ut fra tanken om at dette ville være et hinder for at det stedegne får komme til uttrykk, med den involvering og fleksibilitet som det også innebærer. Det vil kunne binde menighetene til én bestemt måte å feire for eksempel familiegudstjeneste på. Mange menigheter har allerede satt sitt eget preg på sine ulike hovedgudstjenester, og denne fleksibiliteten ønsker Kirkerådet å ivareta.

I det fremlagte forslaget finnes det derfor bare noen eksempler på typer eller grunnformer for hovedgudstjenester. De gudstjenesteledd som er obligatoriske i slike typer hovedgudstjeneste er fastsatt i Alminnelige bestemmelser.

Til A punkt 4:

Her gis det definisjoner av sentrale begreper i ordningen, bl.a. Lokal grunnordning, som utdypes nærmere i hovedpunkt C. I tidligere gudstjenestebøker er begrepet organist brukt. I forslaget er kirkemusiker brukt i analogi med organist tidligere. Dette er i tråd med begrepsbruken i Plan for kirkemusikk.

Liturg har samme definisjon som i nåværende gudstjenestebok.

Medliturg er brukt om alle andre som utfører liturgiske oppgaver i gudstjenesten. Bruken går på funksjonen og ikke på utdanning eller andre formelle kriterier.

Til A punkt 5:

Bestemmelsen i Alminnelige bestemmelser gjelder også for andre gudstjenester så langt regelverket rekker. Det vil ikke være mulig og heller ikke ønskelig å regulere alle typer gudstjenester som menighetene ønsker å feire uavhengig av hovedgudstjenesten. Det er likevel et poeng at felles tenkning om hva en gudstjeneste er ligger til grunn for alt gudstjenestearbeid.

4. Kommentarer til: B Bestemmelser for den enkelte hovedgudstjeneste

Til B pkt. 1:

Her i punkt 1 uttrykkes en hovedintensjon med gudstjenestereformen og gudstjenestelivet. Dette får konsekvenser for hvordan hovedgudstjenesten forberedes og gjennomføres.

Til B pkt 2:

Som i gjeldende ordning har *liturgen* ansvaret for å lede forberedelsen og gjennomføringen av hovedgudstjenesten. Dette er i tråd både med liturgien for vigsling av prest og med tjenesteordning for menighetsprest. Som i nåværende ordning skal dette skje i samråd med menighetsrådets vedtak i gitte spørsmål, men antallet og type vedtak er i denne ordningen så forskjellig fra nåværende ordning at de samles i et eget begrep: Lokal grunnordning. Lokal grunnordning er den liturgi med alternative ledd som menighetsrådet fastsetter som liturgisk ordning for sin menighet. Denne fastsettes på grunnlag av de valgmuligheter som Kirkemøtet i sitt vedtak åpner for.

Liturgen har som nå rett til å treffe beslutning i alle forhold der beslutningsmyndigheten ikke er lagt til andre enn liturgen (jf. Tjenesteordning for menighetsprester § 7).

Til B pkt 3:

Her er kirkemusikerens myndighet og oppgave beskrevet i forhold til enkeltgudstjenestene.

Til B pkt 4:

Menighetsrådet har ansvaret for å fatte de vedtak om hovedgudstjenesten som tilligger menighetsrådet i følge Lokal grunnordning. Det nye med dette er at vedtakene griper direkte inn både i utformingen av gudstjenestelivet generelt og i den enkelte gudstjeneste.

Et av hovedelementene i tenkningen rundt ny ordning for hovedgudstjenesten er at menighetens medlemmer mer aktivt skal involveres i hovedgudstjenestens utforming og gjennomføring. Det betyr at en ønsker en liturgi hvor menigheten som helhet har en mer aktiv deltakelse i gudstjenesten i dialog med liturgen i form av ulike tilsvær og akklamasjoner, bønner, stillhet, lytting, sang og andre former for medvirkning. Dessuten får menighetsrådet en utvidet myndighet til å utforme hovedgudstjenesten gjennom å gjøre retningsgivende valg mellom ulike alternativer innenfor Ordning for hovedgudstjenesten. En slik medbestemmelse inviterer i seg selv til sterkere involvering.

Menigheten tenkes også som mer aktivt medvirkende ved at enkeltmedlemmer får ulike oppgaver som medaktører i gudstjenesten. Det innføres et nytt begrep, *medliturg*, som innbefatter alle andre aktører med særskilte oppgaver i gudstjenesten enn *liturgen*, ikke minst barn og unge. Menighetens medlemmer skal på denne måten få utvidet sine oppgaver, fra tekstlesning til å skulle lese samlingsbønnen, utforme og lede forbønnen og medvirke i deler av nattverdliturgien.

Til B pkt. 5:

1.ledd:

Når det her brukes ordet prest og ikke liturg betyr det at det er ordinerte prester som bruker alba med stola. Andre liturger kan bruke alba uten stola. Retningslinjer for

liturgisk drakt blir ikke fremmet for endring i denne sammenheng, men de godkjente retningslinjer vil fortsatt gjelde. Eventuelle nødvendige endringer vil bli fremmet for Kirkemøtet ved en senere anledning.

3. ledd:

Klokkeren, eller den som utfører klokkefunksjonen, får med denne reformen på ny en klarere rolle i gudstjenesten. Det er foreslått at klokkeren kan ha et koordinerende ansvar for andre medliturger. Med reformen vil dette bli en viktig oppgave. Klokkeren får også et ansvar for at det praktiske rundt gudstjenesten er på plass og fungerer. Det er ikke tenkt som klokkerens oppgave å utføre oppgavene, men sikre at alt er på plass før gudstjenesten starter.

Til B pkt. 7:

Menigheten står under

- første salme
- lesningen av evangelieteksten, medregnet hallelujavers
- trosbekjennelsen
- påminnelsen om de døde
- nattverdliturgien fra prefasjonsdialogen og frem til utdelingen begynner
- siste salme
- velsignelsen

Bakgrunnen for denne bestemmelsen er behovet for gjenkjennelighet. For å kjenne seg igjen i gudstjenesten i ulike menigheter, er det behov for ensartet praksis i forhold til når menigheten skal stå og når den skal sitte. Kirkerådet mener derfor at det her trengs et sammenfallende regelverk. *Nasjonal gruppe for funksjonshemmede* har vært høringsinstans og blant annet stilt seg kritisk til forslaget ”om stadig reising i gudstjenesten”. Når personer omkring en sittende person står, er den sittende forhindret fra å se hva som skjer. I forslaget som nå legges fram, er dette problemet noe redusert, men det veiledende materialet bør legitimere at personer sitter når andre står.

MFO og PF ønsker å ta ut første og siste salme fra oversikten. De mener at det bør menighetene selv få bestemme etter lokale tradisjoner. Kirkerådet har valgt å beholde at menigheten står under disse salmene av hensyn til gjenkjennelighet i menighetene.

Til B pkt. 8:

Den enkelte kirkes utforming er med på å gi mulighet for og å sette rammer for plassering av medvirkende under gudstjenesten. Liturg bør sitte godt synlig i koret eller i nærheten av alteret. Liturgen er på denne plassen når han/hun ikke har bestemte oppgaver. Bakgrunnen for denne regel er tanken om at liturgi uttrykkes i *ord og handling*, og at liturgien har et handlingsspråk som det skal legges til rette for. Det er den liturgiske handlingen som skal ha fokus, derfor skal liturgen ikke oppholde seg ved alteret når andre utfører en handling et annet sted. Samtidig er det viktig å synliggjøre liturgens rolle som gudstjenestens leder.

Normalt leser medliturger bibeltekster og bønner fra lesepulten, men bønner kan også bes fra lysglobe/lysholder, knelende ved alterringen, ved alteret eller andre steder i kirken som egner seg. Plasseringen må velges ut fra kirkerommets utforming og gudstjenestens profil.

Preken holdes normalt fra prekestolen. I særskilte tilfeller kan dette skje fra lesepult eller annet sted i koret.

Til B pkt 9:

Åndsverklovens §§ 21, 42 og 45 har begrensninger i forhold til opptak til offentlig bruk. Liturg og kirkemusiker skal derfor gi sitt samtykke til opptak av hele eller deler av gudstjenesten.

Til B pkt. 10:

Hovedgudstjenesten har følgende grunnstruktur og hoveddeler: **I. Samling, II. Ordet, III. Forbønn, IV. Nattverd og V. Sendelse.**

Til de enkelte hoveddeler av gudstjenesten vises til Ordning for hovedgudstjeneste og Alminnelige bestemmelser. I det følgende kommenteres kun enkelte deler del I, del III og del IV:

I. Samling

Noen menigheter bruker fortsatt alminnelig skriftemål før nattverd. Biskopen kan godkjenne at disse menigheter i stedet for syndsbekjennelse kan bruke den nåværende ordning for skriftemål.

II. Ordet

Det vil bli laget egen tekstbok slik som nå. En holder fast på at evangelieteksten skal leses på alle hovedgudstjenester. Det skal normalt prekes over evangelieteksten, men Kirkerådet vil som i dag fastsette andre prekentelekster på fastsatte søndager. Det åpnes også for at en kan preke over fortellingsteksten.

III. Forbønn

Det nye her er at forbønnen bør være lokalt forankret og ledes av en medliturg. At forbønnen er lokalt forankret, betyr at temaer fra lokalmiljøet skal være med i forbønnen sammen med temaer fra nasjonalt og globalt plan. I ordningen finnes modeller for hvordan dette skal gjøres. Når forbønnen fortrinnsvis skal ledes av en medliturg, er intensjonen at mest mulig av forbønnen skal være utformet og utført av medliturger, at forbønnen preges av den lokale menighet og på den måten er med på å gi lokalmenigheten identitet og tyngde. Dette forhindrer ikke at liturgen også deltar i forbønnen, alt etter hva menighetsrådet har vedtatt i sin lokale grunnordning.

IV. Nattverd

Utdeling av nattverd kan skje enten ved knefall ved alterringen (felles eller kontinuerlig) eller stående i andre deler av kirkerommet. Stående nattverd i

andre deler av kirkerommet kan gjennomføres på den måten at hver kommunikant tar med seg særkalk fram og mottar vinen i denne.

Intinksjon (dypping) innebærer at en ikke mottar vinen i en særkalk, men dypper brødet (oblaten) i en felleskalk. Det foreslås at den restriktive bestemmelsen om bruk av intinksjon fra Liturgiske forsøkssaker videreføres slik at intinksjon kun benyttes ved særskilte anledninger.

En del personer med glutenallergi vil ikke kunne delta i nattverd hvor det er spor av gluten på brødet eller i vinen som brukes. Det må derfor ved forberedelse og gjennomføring av nattverden være trygge rutiner for at glutenfritt brød ikke får spor av gluten. I veiledningen vil det komme forslag til måter en kan sikre dette på.

I spørsmålet om å nekte en person regelmessig adgang til nattverden videreføres i sak i gjeldende bestemmelser. Det vil fortsatt være aktuelt i helt spesielle tilfeller. Gjelder dette et medlem av Den norske kirke, skal dette på forhånd forelegges biskopen.

I forbindelse med Trosopplæringsreformen har det vært satt spørsmålsteget ved bestemmelsen om at barnet på forhånd må ha fått veiledning om nattverden, fordi dette utelukker de minste barna. Små barn blir på denne måten den eneste gruppen som det stilles betingelse til for å ha mottatt veiledning om nattverden, før de kan delta i denne. Det opprettholdes ved dette en annerledes bestemmelse ved adgangen til nattverden enn ved adgang til dåp. Det er reist både teologiske og pedagogiske motforestillinger mot å opprettholde en slik forståelse. Den eneste NT-lige tekst som har vært anvendt i forhold til prøving av nattverdtilgang er 1 Kor 11 som omhandler voksnes forhold til måltidet. Med en luthersk teologi om dåpen og nattverden er det krevende å argumentere annerledes om barns adgang til nattverden enn den som ligger til grunn for kirkens dåpspraksis. Den gjeldende bestemmelsen er vanskelig å forvalte da den forutsetter at liturg kjenner til hvorvidt det enkelte barn som kommer til nattverd har fått veiledning. At barn (som voksne) skal få undervisning om nattverden er understreket i trosopplæringsplanen ”Gud gir – vi deler”.

Det har utviklet seg en praksis i mange menigheter som kan gi grunn til en ny drøfting og forståelse av dette spørsmålet. Kirkerådet har konkludert med å foreslå ”Alle dømte har adgang til nattverden”.

Kirkerådet anbefaler at det står dåp som kriterium, men at det forutsettes at de som deltar har en forståelse av nattverden i tråd med alder og forståelsesevne. Dette gjelder både voksne og barn. Det er også kommet spørsmål om nattverddeltagelse for konfirmanter som deltar i konfirmasjonstiden, men ikke er døpt. Skal det være mulig for dem å delta i nattverden. Vanligvis blir disse døpt ved avslutningen av konfirmasjonstiden. Kirkerådet mener at bestemmelsen kan stå slik den er foreslått, og at det er kirkens hovedforståelse. Gjennom hele

kirkens historie har dåpen vært en forutsetning for nattverddeltagelse. Eventuelle unntak her bør ligge til prestens pastorale skjønn.

Til B pkt 11:

Regelverket for *prosesjoner* er i stor grad videreført, men endret på ett punkt: rekkefølgen av utgangsprosesjon avgjøres av liturgen i forkant av gudstjenesten. Dette åpner for forskjellig praksis, men Kirkerådet mener at det ikke er nødvendig med ens kirkelig praksis i dette. Det kan gis gode begrunnelser for forskjellige ordninger her.

Til B pkt 12:

Bruk av dåpslys, som har vært en Liturgisk forsøkssak, er nå tatt inn i Alminnelige bestemmelser og i forslaget til dåpsliturgi. Bruk av lysholder/lysglobe har også funnet sin plass i mange kirker. Denne må ut fra sin tenkte bruk ha plass til et lys som kan fungere som Kristuslys. Flammen til de lys menigheten tenner skal hentes fra dette lyset. Dette er nå kommet inn i alminnelige bestemmelser.

Til B pkt 13:

Det har ikke vært mulig å gjennomarbeide Retningslinjer for bruk av kirkens klokker. Det vil Kirkerådet komme tilbake til ved en senere anledning. De nåværende retningslinjer forslås derfor videreført med to materielle endringer og to presiseringer. Den ene materielle endringen er at de menigheter som i sin lokale grunnordning bruker ledd 1 (forberedelse) fra Ordning for hovedgudstjeneste kan slå de avsluttende tre slag etter denne. Den andre er at det åpnes for å bruke tre ganger tre slag ved handlingens slutt også ved vigsel.

Presiseringen er at ringing ved prosesjoner skal avsluttes når prosesjonen kommer inn i kirkerommet. Da overtar orgelet.

5. Kommentarer til: C Bestemmelser for fastsetting av Lokal grunnordning.

Til C pkt 1:

I Ordning for hovedgudstjenesten er et av hovedmålene at det lokale særpreget skal være med å bestemme gudstjenestelivets utforming. Menighetsrådet gis en utvidet myndighet i forhold til nåværende liturgi, og gjør vedtak – fastsetter lokal grunnordning - innenfor gitte rammer. Disse rammene sikrer at det læremessige grunnlaget opprettholdes, og at den ordinerte tjeneste ivaretar de oppgaver som tilligger denne. Den lokale menighet representerer nå som tidligere kirken både som en *lokal, nasjonal* og *global* størrelse.

Den lokale grunnordning fastsettes for en bestemt periode, fortrinnsvis 2- 4 år. Denne tidsrammen er satt, fordi det er lite tjenlig for en menighet å gjøre endringer i liturgisk ordning for ofte. I de første årene etter at Ordning for hovedgudstjenesten er innført, vil det være viktig å få gjort de mest nødvendige vedtak, for å komme i gang med den nye gudstjenesteordningen. Fordi en har lite erfaring med å lage gudstjeneste på denne måten,

vil det være tjenlig å kunne gjøre nye vedtak etter 2 år. Siden vil den lokale grunnordningen kunne følge menighetsrådets periode. Et nytt menighetsråd kan ha ønsker om å gjøre endringer for den periode man velges for.

Menighetsrådet kan oppnevne et gudstjenesteutvalg som forbereder og utarbeider vedtaksforslag. Sokneprest og kirkemusiker har sete i dette utvalget. Et gudstjenesteutvalg kan bidra til et viktig forberedende arbeid med lokal grunnordning. Det er et poeng at de valg som tas, er forankret i menighetens felles forståelse av det typiske for deres gudstjenesteliv. Her bør tradisjon og fornyelse balanseres. Om det ikke opprettes et Gudstjenesteutvalg er det likevel viktig at menighetens sokneprest og kirkemusiker er med i utarbeidelsen av lokal grunnordning. Både med tanke på deres faglige bakgrunn, men også med tanke på at det er de som vil stå i den daglige forvaltning av lokal grunnordning.

Før lokal grunnordning endelig fastsettes, skal menighetens ansatte gis anledning til å uttale seg. Forslaget skal deretter forelegges menighetsmøtet til uttalelse. Menighetsrådets flertallsvedtak sendes biskopen til godkjenning. Uttalelser fra menighetsmøtet, og eventuelt fra menighetsrådets mindretall og/eller soknepresten følger saken. Biskopen godkjenner her etter tillagt liturgimyndighet fra Kirkemøtet. I punkt C 3 om fastsettelse av lokalt utformede samlingsbønner og syndsbejnelser henvises det til biskopens tilsynsmyndighet.

Den vedtatte og godkjente lokale grunnordningen skal gjøres tilgjengelig for menigheten, og forstås som en bindende ordning. Menighetens hovedgudstjenester skal planlegges og utføres i samsvar med denne. Dette gjelder også for vikarer, prostiprester og lignende. Menighetsrådet bør utarbeide ordninger for hvordan den lokale grunnordningen kan gjelde også når gudstjenesten ikke ledes av menighetens faste prester.

Menighetsrådet vil i arbeidet med lokal grunnordning gjøre vedtak om hvor mange og hvilke typer hovedgudstjenester de ønsker. Disse vedtakene vil gjøre det mulig å utarbeide faste rammer eller grunnformer for gudstjeneste, menighetens egne varianter. Dette vil lette det ukentlige gudstjenestearbeidet, og gjøre det lettere for menigheten å kjenne seg igjen og å gjenkjenne en type gudstjeneste fra en annen. Typene av hovedgudstjeneste kan lages ut fra ulike kriterier, for eksempel ut fra målgruppe. Valg av antall tekstlesninger, musikk, forbønnsuttrykk og nattverdfeiring bestemmes da ut fra den målgruppe man ønsker å nå. Det er utarbeidet samisk oversettelse til enkelte av de liturgiske leddene. Disse er blant de ledd menigheten kan legge inn i sin lokale grunnordning. Hver grunnform av hovedgudstjeneste gis en benevnelse slik at det kan kommuniseres entydig om hva slags gudstjeneste det inviteres til.

Innenfor hver grunnform har menighetsrådet mulighet til å bestemme *hva som er fast og hva som er variabelt i grunnformen(e)*. På denne måten kan menighetsrådet bestemme takten i innføringen av det nye materialet. Ved å fastsette noen få typer hovedgudstjeneste og gjøre de valgfrie elementene faste, vil en kunne sikre gjenkjennelighet. Er menigheten vant til ulike gudstjenesteuttrykk, kan det være naturlig å operere med flere typer hovedgudstjeneste, hver med sitt særpreg.

Det er presisert i bestemmelsene at ”Normalt skal det feires nattverd i hovedgudstjenesten”.

Menighetsrådet kan vedta å avstå fra å gjøre enkeltvedtak og overlate å treffe disse avgjørelsene til menighetens fast ansatte sokneprest og kirkemusiker, hver på sitt felt. På denne måten sikres at menighetsrådet får fullført sin vedtaksprosess.

6. Kommentarer til: D Avgjørelsesmyndighet

Til D pkt.1:

Den største endringen med hensyn til avgjørelsesmyndighet er menighetsrådets utvidede myndighet, slik den er nedfelt i bestemmelsene for Lokal grunnordning. Når menighetsrådet har vedtatt Lokal grunnordning, sendes den til biskopen for godkjenning.

Til D pkt 2:

Menighetsmøtet avgjør om det skal brukes liturgi på bokmål eller nynorsk, jf kl § 11. Dette har ligget til menighetsmøtet helt siden den første liturgi kom på landsmål (jf kgl.res. 28.10.1907). Samisk kirkeråd har foreslått å overføre til menighetsrådet å fastsette valg av språk i gudstjenesten. Kirkerådet ser begrunnelsen for å ønske det, men mener at formuleringen i C 3 om forpliktelsen for menigheten til å ivareta samisk språk i Lokal grunnordning bør sikre dette. Gjennom denne ordning kan biskopen gripe inn om menighetsrådet ikke følger opp sin forpliktelse. Kirkerådet mener at ved å flytte denne myndighet til menighetsrådet kan en risikere stadige omkamper om målform i menigheten. Kirkerådet tror at dette er bedre sikret ved å beholde denne myndighet i menighetsmøtet. Det er menighetsrådet som er saksforbereder for saker til menighetsmøtet (jf kl 9, 7.ledd).

Til D pkt 3:

Biskopen forordner antall gudstjenester i den enkelte kirke i soknet. I dette ligger også bestemmelse av klokkeslett for gudstjenesten. Som føring ligger fortsatt at søndagsgudstjenesten skal avholdes kl 11.00. Om menigheten ønsker annet fast tidspunkt, må menighetsrådet søke biskopen om dette etter at Menighetsmøtet har støttet forslaget. jf kgl.res av 28.9.1923.

Til D pkt.4:

Liturgen har som tidligere det overordnede ansvaret for forberedelse og gjennomføring av den enkelte gudstjeneste. Uenighet om forhold ved en enkelt gudstjeneste avgjøres av liturgen innenfor rammen av Ordning for hovedgudstjenesten og den lokale grunnordning.

Liturgens oppgaver er regulert i Tjenesteordning for menighetsprester.

Liturg avgjør valg av alternativer for:

- inngangsord
- løftesord etter syndsbejennelse
- annen predikant enn liturgen selv
- prekenform

nattverdbønn

Det vises til bestemmelsen om at de medliturger som er nattverdmedhjelpere må ha oppnådd religiøs myndighetsalder. Sokneprest er godkjenningsmyndighet og utsteder en skriftlig godkjenning.

Til D pkt 5:

Det er tatt inn en bestemmelse om at prest og kirkemusiker er gjensidig forpliktet til drøfting av spørsmål som griper inn i den andres ansvars- og fagområde. Felles planlegging av menighetens gudstjenester skal tillegges stor vekt. I tråd med gjeldende regelverk og praksis skal liturgen godkjenne alle tekster og andre innslag som skal brukes i gudstjenesten. Kirkemusiker skal godkjenne de musikalske uttrykk. For Kirkerådet er det viktig å ta på alvor myndighetsansvaret for prest og kirkemusiker. Det er fra flere hold etterlyst helt klare regler for hvem som avgjør ved uenighet om en enkeltgudstjeneste. Kirkerådet foreslår derfor at liturgen i slike tilfelle har det siste ord, ut fra dennes helhetsansvar for gudstjenesten. Det normale vil være samarbeid og drøfting mellom liturg og kirkemusiker.

Til D pkt 6:

En ønsker å videreføre ordningen med delegasjon til Kirkerådet med myndighet til å gi nærmere presiseringer til disse bestemmelser og å vedta liturgiske forsøksaker. Det betyr at Kirkemøtet behandler og vedtar liturgisk saker etter sin forretningsorden når de skal gjøres permanente.

Alminnelige bestemmelser – Dåp

Bestemmelser om plassering av dåpen ligger i rubrikkene i Ordning for hovedgudstjenesten. De alminnelige bestemmelsene foreslås i hovedsak videreført slik de er pr i dag. Det er gjort noen endringer av redaksjonell karakter.

Det foreslås å lage en felles liturgi for dåp av både barn og voksne. Det er i liturgien gjort merknader der en har forskjellige varianter for barn, unge og voksne. Det foreslås derfor at overskriften for punktene 6- 9 endres til dåp av unge og voksne. Det er blitt tradisjon at konfirmanter døpes etter dåpsliturgien for voksne. Dette videreføres i forslag til ny dåpsliturgi. Ny dåpsliturgi vil erstatte dagens dåpsliturgi.

De materielle endringene er:

Pkt 1:

En knytter nå opplæringen til kirkens trosopplæring i stedet for skolens kristendomsundervisning. Dette blant annet fordi skolens RLE undervisning ikke kan defineres som dåpsopplæring.

Pkt. 2:

Kirkerådet foreslår å utvide tiden til en forventer at barnet er døpt fra tre til fire måneder. Dette på bakgrunn av at det i dag virker som en venter lengre før en døper enn tidligere. Et tilfeldig søk i medlemsregisteret fra fødsel tidlig i 2009 viser at av 94 døpte barn er 25 døpt i løpet av de tre første månedene og at 59 er døpt etter fire måneder.

Pkt 4:

Det øvre taket for antall faddere er tatt bort etter ønske fra Samisk kirkeråd. I samisk tradisjon brukes det mer enn seks faddere. Jf også pkt 7 om antall faddere. Fadderne må være fylt 15 år siden dette er den religiøse myndighetsalder.

Pkt 5:

Det er i dette punktet også understreket at faddere må være 15 år. Punktet åpner ikke for at biskopen kan åpne for yngre å være faddere.

Samisk kirkeråd har også bedt om at det lages liturgi og bestemmelser for hjemmedåp som ikke er nøddåp. I læstadianske miljøer er det vanlig med hjemmedåp som siden stadfestes i kirken. Kirkerådet vil arbeide videre med dette, men det har ikke vært kapasitet eller tid til det nå. Det betyr ikke at en ikke kan fortsette med hjemmedåp der det er tradisjon i dag.

Økonomiske og administrative konsekvenser av gudstjenestereformen

Sammendrag

Gudstjenestereformen er en stor og en omfattende reform. Den omfatter ny hovedliturgi med nyskrevet liturgisk musikk, dåpsliturgi, ny tekstbok, alminnelige bestemmelser, liturgiske farger og ny salmebok. Utredningsfasen, hørings og vedtaksfasen har pågått siden 2003. Med unntak av liturgisk musikk og ny salmebok er reformen nå i vedtaksprosess med tanke på iverksetting i menighetene fra 1.søndag i advent 2011.

Det redegjøres med dette for de økonomiske og administrative kostnadene for iverksetting av gudstjenestereformen. Flere av elementene er under utredning og det pågår en rekke drøftinger med Kirkens Arbeidsgiver- og interesseorganisasjon (KA), Kirkedepartementet (FAD), fagforeninger, utdanningsinstitusjoner, Eide forlag med mer for å legge til rette for en god iverksetting av reformen. Opplegg for implementering av reformen med ulike kurs for etter- og videreutdanning vil først være klart til Kirkemøtet i 2011.

1. Trykt utgave av liturgien mm:

Når gudstjenestereformen innføres fra 1. søndag i advent 2011 skal det foreligge en trykt utgave av hovedgudstjenesten, dåpsliturgien, alminnelige bestemmelser, en motiverende del om liturgi og veiledningsstoff til menighetene. Det tas sikte på at

denne skal foreligge til salg i september 2011. Parallelt med dette skal det utvikles digitale versjoner og hjelpemidler.

Det legges opp til at det etter noen år vil skje en evaluering av ordningen. De endringer som da kommer, gjør at det må trykkes en ny utgave. Dette medfører på sikt en utgift i to omganger, en i 2011/12 og en antakelig i 2016/17.

Det er sannsynlig at den trykte utgaven i 2011 vil inneholde anslagsvis samme sidetall som prøveliturgien, altså nærmere 200 sider. Det kan være praktisk at denne første utgivelsen kommer i form av en ringperm. En ringperm gir i utgangspunktet en noe høyere pris enn hefte/bok. Antallet solgte eksemplarer antas imidlertid å bli vesentlig høyere enn i 2008, noe som sannsynligvis vil gi en prisreduksjon. Det kan ikke si noe eksakt om pris på det nåværende tidspunkt, da forhandlingene om dette ikke er kommet langt nok. Prisen på 2008-utgaven var kr 240,- pr. eksemplar.

I og med at trykksaken ikke bare vil gjelde prester og kirkemusikere, men også menighetsrådsmedlemmer, gudstjenesteutvalg, andre menighetsutvalg og eventuelt medliturger, vil menighetene ha behov for alt fra 10 til 30 eksemplarer av denne. Ansvar for finansieringen av disse utgiftene må avklares nærmere. Det forholdsvis høye antall bøker har sammenheng med menighetsrådets rolle i utarbeidelsen av lokal grunnordning og vektleggingen av involvering i planlegging og gjennomføring av gudstjenestefeiringen.

Kirkedepartementet har fastsatt at det skal finnes 3 eksemplarer av liturgiske bøker i hver kirke, og at fellesrådene må dekke dette (Rundskriv av 7. juni 1992 (F-57-92 og F-58-92)).

Ut fra at antall kirker er ca 1620, vil dette bety ca 5000 eksemplarer i alt, som det forutsettes at fellesrådene dekker.

Det forutsettes i tillegg at fellesrådene som arbeidsgiver for kirkemusikerne, dekker utgifter til ett eksemplar til hver kirkemusiker, anslagsvis 920 eksemplarer.

Tilsvarende forutsettes det at departementet/bispedømmerådene som arbeidsgiver for prestene dekker utgifter til ett eksemplar til hver prest, totalt ca 1300 eksemplarer.

Det må avklares mellom menighetsråd og fellesråd hvordan det øvrige opplaget skal finansieres.

Kirkerådet vil arbeide for en økt støtte til fellesrådene (FR) fra Forbruker-, administrasjon- og kirkedepartementet (FAD) i forbindelse med de innkjøp som reformen genererer.

2. Trykt utgave av liturgisk musikk

Det er tidligere utgitt 2 hefter med ny liturgisk musikk, og det tredje heftet kommer ut høsten 2010. I den videre utprøving av liturgisk musikk bør den enkelte menighet ha tre eksemplarer av disse heftene. Det forutsettes at fellesrådet dekker dette. De to

heftene som allerede er utgitt selges i dag for kr. 295,- pr eksemplar. Det vil bli forhandlet om prisreduksjon ut fra det antall som kan påregnes solgt.

Det forutsettes at fellestrådet dekker ett eksemplar av hvert av de tre heftene til hver kirkemusiker.

Om Kirkedepartementet dekker ett eksemplar av hvert hefte til hver prest, må avklares. For den liturgiske tjeneste er det nødvendig at liturg/prest har ett eksemplar av hvert hefte på grunn av variasjoner og alternativer for liturgisk musikk og det som skal synges/messes av liturg.

Menighetens behov for flere eksemplarer av den liturgiske musikken vil antakelig variere sterkt fra menighet til menighet, men det er viktig å understreke at menighetsrådet skal fatte vedtak om hvilken liturgisk musikk som skal brukes i de typer hovedgudstjeneste menigheten skal feire.

Den utvidede perioden for utprøving av liturgisk musikk som vil vare frem til evalueringen av reformen etter tre til seks år vil også ha kostnader knyttet til avtaler med rettighetsinnehavere på utprøvmingsmaterialet. Dette er ikke kostnadsberegnet.

3. Tekstbok

Det er ikke satt eksakt pris på den nye tekstboken, da sidetallet er avhengig av det endelige tekstutvalget. Bibeltekstene som skal leses i hovedgudstjenesten skal leses fra godkjent tekstbok (jf. Alminnelige bestemmelser). Det forutsettes at fellestrådene dekker tre eksemplarer av tekstbok i hver kirke, på samme måte som liturgiboken, altså i alt ca 5000 bøker.

Om Kirkedepartementet dekker ett eksemplar av tekstboken til den enkelte prest, må avklares.

4. Lokal grunnordning

Menigheten utformer i samsvar med den trykte utgaven av liturgien sin egen Lokale grunnordning. Den lokale grunnordning skal kunngjøres og den må kopieres opp til bruk for ansatte prester, kirkemusikere, vikarer og medliturger. Dette innbefatter både tekster og melodier. I innføringsperioden kan disse ordningene bli skiftet hyppigere ut, etter som man høster nye erfaringer med gudstjenestene. Det kan også påløpe utgifter til gudstjenesteutvalgenes arbeid.

Det kan lages enkle gudstjenesteagender for menigheten. Dette kan skje på flere måter. En kan kopiere agenden til hver søndag eller kopiere opp (flere) faste agender hvor alternativene og menighetssvar innenfor hver type hovedgudstjeneste som menighetsrådet har fastsatt, er satt inn. Andre vil bruke dataprojektør, med de fordeler og ulemper som dette medfører. Flere aktører arbeider med å tilby menighetene gode hjelpemidler for en slik tilrettelegging av den enkelte gudstjeneste.

Innføring av en ny grunnordning vil være en sårbar prosess. Mange vil delta i den med glede og iver over å bli kjent med nytt stoff. Vi vil samtidig måtte regne med at noen vil kjenne seg usikre og muligheten for økt fremmedgjøring i gudstjenestefeiringen er tilstede. Fra gjennomføringen av store gudstjenestereformer i våre søsterkirker er vi kjent med at gudstjenestesøkingen kan gå ned under innføringsfasen. Det må settes et sterkt fokus på tilrettelegging for den enkelte gudstjenestedeltager. Ved forrige reform ble det trykket menighetsutgaver med notemateriale og full liturgi til den enkelte kirkeårsfase (hvitt, grønt, rødt og fiolett hefte). Slike hefter vil med den reformen som her er lagt frem være lite hensiktsmessige å utvikle sentralt på grunn av de store variasjonene i lokal grunnordning. Dette er en endring i forhold til dagens gudstjenesteordning. Reformen vil øke trykke- og kopieringsbehovet for menighetene, og dermed være en utgift for hver menighet eller fellesråd. Det vil utredes hvordan det kan utvikles ressurser for menighetene på digitale plattformer. Det er naturlig å se innføring av ny gudstjenesteordning som en hovedutfordring for videreutvikling av voksenkatekumenatet i Den norske kirke.

Tilrettelegging og informasjon om lokal grunnordning for bredden i den lokale kirke må være en prioritert oppgave lokalt, regionalt og nasjonalt.

5. Inventar

I reformen vil antakelig mange menigheter ønske å skaffe noe mer kirkelig inventar til gudstjenestebruk. Det gjelder *sidebord*, som brødet og vinen kan settes på før det bæres fram til alteret, eller *prosesjonskors* og *prosesjonslys* til bruk bl.a. ved evangelieprosesjon. *Kalkklede* er tidligere nevnt i de liturgiske ordningene, men reformen vil styrke behovet for dette. Dette er utgifter som den enkelte menighet må ta avgjørelse om prioriteringen av.

6. Universell utforming

En sentral målsetting i gudstjenestereformen er ”gudstjeneste for alle”. For å muliggjøre dette kan mange menigheter møte utfordringer om å gjøre kirkerommet mer tilgjengelig. Dette kan medføre utgifter for fellesråd og menigheter.

7. Biskopen som godkjenningsinstans

En kan påregne et noe økt behov for saksbehandling av liturgisaker hos biskopene, først og fremst fordi menighetens lokale grunnordning skal oversendes biskopen. Biskopen vurderer om forslaget er innenfor rammen av Ordning for hovedgudstjenesten og regelverket for denne. Biskopen skal også vurdere egenformulerte forslag til *faste* samlingsbønner, *faste* syndsbejennelser og *faste* forbønner.

8. Ansatte i lokalmenigheten

Gudstjenestereformen vil medføre noe økt arbeidstid i tilknytning til gudstjenesten, det forutsettes at flere samarbeider, den enkelte gudstjeneste skal tilrettelegges og det vil være behov for økt tid til faglig fordypelse.

I Høringen sa 99 % av prøvemenighetene at timeforbruket for presten hadde økt, 66 % i stor grad og 30 % i noen grad. Tilsvarende tall for kantor er 83 %, hvorav 30 % i stor grad og 53 % i noen grad. For andre stillinger har over halvparten registrert en økning, 6,7 % i stor grad og 48% i noen grad. Høringen gir imidlertid ikke grunnlag for å kvantifisere denne merbelastningen. Arbeid med gudstjenesten er allerede en prioritert oppgave for kirkelige medarbeidere, særlig gjelder dette prest og kirkemusiker. I innføringsfasen vil nok reformen gi en økt arbeidsbelastning, det kan derfor bli nødvendig å omprioritere noen arbeidsoppgaver i en periode.

Evalueringen av trosopplæringsreformen har beskrevet trosopplæringsreformens erfaringer i relasjon til fornyelsen av gudstjenestelivet:

”Så langt kan Trosopplæringsreformen på mange måter sees som en gudstjenestereform. De aller fleste forstår gudstjenesten som sentrum i menighetenes liv og knytter av den grunn trosopplæringen til denne. Det kan se ut som om mange ikke bare vil knytte trosopplæringstiltak til gudstjenestelivet, men at dette sees som et sentralt trosopplæringstiltak i seg selv. Denne utvikling forsterkes av en ny vektlegging på barne- og ungdomsteologi, der barn og unge sees som fullverdige menighetsmedlemmer og gudstjenestedeltakere, med egne oppgaver. Resultatet viser seg i et bredt gudstjenestelig forsøks- og tiltaksarbeid i form av en rekke nye typer gudstjenester og eksperimentering innenfor de etablerte liturgiene. I forlengelsen av dette knyttes det en rekke trosopplæringstiltak til selve kirkerommet, til symbolbruk, artefakter og riter (i ”Kunnskap, opplevelse og tilhørighet”, 2008, s 136f)

Alle aldersgrupper i trosopplæringen skal i henhold til Plan for trosopplæring delta i gudstjenester.

Trosopplæringsreformen har vektlagt tverrfaglighet og lokalt samarbeid i utarbeidelsen av reformen. Erfaringene som støttes av annen forskning på utviklingsarbeid styrker et tilsvarende fokus på tverrfaglighet i utviklingsarbeid. Dette tilsier at det bør vektlegges i etablere implementerings og driftsprosesser som vektlegger det tverrfaglige perspektivet i innføringen av gudstjenestereformen.

Diakonen vil få en særlig oppgave knyttet til at diakonale grupper skal involveres i utarbeidelse og gjennomføring av forbønnsdelen, diakonen i nattverdfeiring og det diakonale aspektet ved utsendelsen understrekes med bl.a. forbønnstjeneste og soknebud,

Gudstjenestereformen forutsetter økt deltagelse av frivillige og ulønnede medarbeidere. Det innebærer at det er viktig med gode administrative støttedfunksjoner i det tverrfaglige arbeidet knyttet til den enkelte gudstjeneste.

Reformen gjør det nødvendig å tenke igjennom ressursbruken av ansatte i den lokale menighet.

9. Kursing av ansatte, menighetsråd og andre frivillige i lokalmenigheten

Arbeidstakere har krav på opplæring når betingelsene for deres arbeid endres vesentlig. Det er utvilsomt at reformen medfører vesentlige endringer for prester og for kirkemusikere, men også for de øvrige medarbeidere som kateket og diakon. Nødvendig kursing av disse medarbeiderne må avklares nærmere med arbeidsgiversiden, det vil si biskopene og fellestrådene/KA. Disse har ansvaret for at en slik opplæring skal skje. Det er ønskelig med mest mulig felles kursing for de ulike aktørene, og at implementeringen skjer ut fra et felles sentralt opplegg. Denne delen av reformen vil bli nærmere beskrevet når nødvendige avklaringer er gjort i forhold til de ulike aktørene.

For *menighetsrådene* innebærer reformen en vesentlig endring ved at de skal vedta Lokal grunnordning for feiring av hovedgudstjenester i menigheten. Gudstjenestereformen må derfor legges inn som et hovedtema i de kurs som arrangeres av bispedømmerådene for de nye menighetsrådene. Dette må gjennomføres våren 2012 og forberedes i god tid før dette.

Det vil være behov for økt innføring i gudstjenesteforståelse, i intensjon, idégrunnlag og regelverk for reformen. Til dette vises det til Ordning for hovedgudstjenesten, med rubrikker og veiledninger og til Alminnelige bestemmelser for hovedgudstjenesten og Alminnelige bestemmelser for dåp. Klargjøring av rollefordeling mellom menighetsråd - biskop - prest og kantor må vektlegges.

Menighetsstabene som helhet vil bli berørt av reformen og det bør gis gode, felles kurstilbud og samlinger for alle ansatte.

Frivillige *medliturger* må også få opplæring i reformen og i Lokal grunnordning for å kunne fungere som medliturger i den lokale gudstjenesten.

10. Kirkerådet

Kirkerådet må sette av midler til et fortsatt arbeid med utvikling av liturgier, med informasjon om reformen, og evaluering av denne.

Det gjenstår et arbeid med å utvikle *kollektbønner*, i snitt 2 bønner pr. søn- og helligdag, altså 120 kollektbønner. 60 av disse må utarbeides i tiden høsten 2010 – sommeren 2011, de neste i tiden sommeren 2011 – sommeren 2012. Her må eksterne forfattere trekkes inn. Med kr.350 pr. time (inkl. arbeidsgiveravgift) og 10 timer pr. kollektbønn, vil utgiften til dette bli i alt kr 420.000, fordelt over 3 år. Det gjenstår også et arbeid med å utvikle samlingsbønner.

Det gjenstår også et arbeid med å utvikle mer liturgisk *musikk til bibelske salmer*, foreløpig finnes det kun et komplett sett. Den beste måten å organisere dette på er å arrangere et verksted over flere dager på et dertil egnet sted hvor noen utvalgte komponister inviteres til å skape dette.

Den evaluering/revisjon som det er lagt opp til etter 3-6 år vil også kreve at det opprettholdes en høyere stillingsmengde i Kirkerådet knyttet til arbeidet med gudstjenestereformen.

Samlede materiellutgifter for FR og FAD ved første gangs opptrykk

Det er redegjort for usikkerheten rundt prisfastsetting av de nye liturgiske bøkene. For å få et inntrykk av nivået på materiellutgiftene tas det i det følgende utgangspunkt i

- salgspris for Prøveliturgien fra Eide forlag i 2008 som var kr 240 pr eks.
- salgspris for Liturgisk musikk fra Eide forlag som var 290 pr hefte
- dagens pris for nåværende Kirkeårets tekster, stor utgave i kunstskinn, 490 pr eks.

Det understrekes at priser for de utgivelsene vi står foran ikke er kjent. I eksemplet tas det utgangspunkt i at hvert sokn har en kirke betjent av en kirkemusiker og en prest.

Materiellutgifter -	MH finans ved FR	FAD
Liturgibok a 240, 3 eks pr kirke	720	
Liturgibok til prestene (1300 i menigheter + 1600 andre ordinerte)		312.000 384.000
Liturgibok kirkemusikere	240	
Liturgibøker til mh gudstj.forb (20 stk)	4.800	
Litugisk musikk, 3 hefter a 300 (kantor)	900	
Liturgisk musikk, 3 hefter (prest)*		1,2 mill
Tekstbok, a 490,3 eks pr kirke	1.470	
Samlet pr menighet med en kirke	8.130	
Materiell til prestene bekostet av FAD		1,9 mill

* Her er bare regnet med prester i menighetstjeneste.

Kurs og implementering

Denne delen av reformen vil bli nærmere beskrevet når nødvendige avklaringer er gjort i forhold til de ulike aktørene. Denne avklaring pågår og de økonomiske konsekvenser er dermed foreløpig ikke avklart.